

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD
V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ 1971

BRNO 1972

DVA OJEDINĚLÉ NÁLEZY Z UHERSKOHRADIŠŤSKA (okr. Uherské Hradiště)

ROBERT SNÁŠIL, Slovákcké muzeum, Uherské Hradiště

Při bagrování šterkopísku v Ostrožské Nové Vsi byl v blíže neurčené poloze získán z bývalé terasy řeky Moravy namutí třenovec. Při stavbě rodinného domku č. 138 v Medlovicích byl 25. 4. 1971 nalezen v hloubce 120 cm kamenný hlazený a vrtný předmět dvoukónického tvaru, zhotovený z porfyritu. (Rozměry: \varnothing 6,8 × 6,2 cm, v. 3,8 cm, \varnothing otvoru 2 cm.) Tento blíže funkčně neurčitelný nástroj (mlat ?) připomínající přeslen, je snad možné zařadit do neolitu či eneolitu. Materiál není místního původu. Oba nálezy byly předány Slovákckému muzeu.

Zwei Einzelfunde aus dem Raum von Uherské Hradiště. Aus Ostrožská Nová Ves stammt ein Mammutstosszahn, aus Medlovice ein neolithischer bis äneolithischer geglätteter und durchbohrter Gegenstand (Beil ?) von doppelkónischer Form, aus Porphyrit hergestellt.

ZÁCHRANNÝ VÝZKUM U ŠAKVIC (okr. Břeclav)

JOSEF UNGER, Regionální muzeum, Mikulov
(Tab. 111—112)

V dubu roku 1971 ohlásil MNV v Šakvicích mikulovskému muzeu, že při skrývce ornice ve šterkovně JZD jsou narušovány kostrové hroby. Při prohlídce lokality bylo zjištěno, že kostrové hroby nacházející se na rozhraní humusu a šterkového podloží byly zničeny, ale že ve šterkovém podloží se zřetelně rýsují zahloubené objekty. Archeologický ústav ČSAV v Brně ve spolupráci s Regionálním muzeem v Mikulově provedly na lokalitě záchranný výzkum, jehož první etapa proběhla v dubnu a druhá v říjnu 1971.

Lokalita se nachází jižně Šakvic na malé terase nad levým břehem Dyje. Těžbou šterku zde bylo zničeno již více objektů. Po skrývce buldozerem se objekty velmi dobře rýsovaly. Vzhledem k rychle pokračujícím těžebním pracím byly rýsující se objekty začištěny, zdokumentovány, vybrány a znovu zdokumentovány. Podařilo se tak prozkoumat několik desítek zahloubených objektů většinou patřících do 12. až 13. století, ale byly prozkoumány i objekty s laténskou keramikou, hrob se skrčenou kostrou bez milodarů a jáma s kanelovanou keramikou. Při povrchových sběrech v okolí byly získány i střepy keramiky středohradištní, terry sigillaty a střepy zařaditelné do volutové kultury.

K závažným objevům patří půdorysy čtyř čtvercových zahloubených objektů o rozměrech 3—4 × 3—4 m z 12. až 13. století. Ve dvou těchto objektech byla objevena otopná zařízení, v jednom případě dokonce se čtyřmi kúlovými jamkami v okolí, které zbyly po kúlech nesoucích konstrukci dymníku. Zmíněné objekty představují část vesnice, k níž kromě zmíněných objektů patří i kotlovité zásobnicové jámy, studna (?) a další objekty.

Rettungsgrabung bei Šakvice (Bez. Břeclav). Bei einer Rettungsgrabung wurden zwei latènezeitliche Objekte, der Teil einer Niederlassung aus dem 12. bis 13. Jh., ein Hockergrab ohne Beigaben und eine Grube mit kannelierter Keramik untersucht. Die Oberflächenfunde in der Umgebung belegen auch eine neolithische und eine kaiserzeitliche Besiedlung (Terra sigillata).

VÝSTAVA „VELKÁ MORAVA — POKLADY MINULOSTI ČECHŮ A SLOVÁKŮ“ V LENINGRADĚ

ZDENĚK KLANICA, AŮ ČSAV Brno
(Tab. 113—114)

Dne 5. listopadu 1971 byla ve velkém sále Etnografického muzea národů SSSR zahájena výstava Velká Morava. V rámci kulturní dohody mezi ČSSR a SSSR uspořádalo výstavu české a slovenské ministerstvo kultury ve spolupráci se Západoslovenským a Jihomoravským krajským národním výborem. Vědeckou garancí výstavy převzala Československá akademie věd. Přípravných prací na scénáři se zúčastnila řada našich předních odborníků, vedená hlavním vědeckým garantem akce akademikem Josefem Poulíkem a doc. dr. B. Chropovským, DrSc. Odborným poradcem pro slovenský materiál byla dr. M. Rejholcová, odborným poradcem pro některé mapy a historické pra-

meny doc. dr. L. E. Havlík, CSc. Na základě ideového námětu výstavy z pera akademika J. Poulíka zpracoval scénář výstavy dr. Z. Klanica. Zároveň byl vydán i katalog v ruském jazyce, jehož autory jsou akademik J. Poulík, doc. dr. L. E. Havlík, CSc., a dr. Z. Klanica.

Základním rysem, kterým se odlišovala leningradská instalace od všech dosud realizovaných výstav Velká Morava doma i v zahraničí, jsou určité obsahové změny v celkové koncepci. Zatímco cílem předešlých expozic bylo snést veškerý dostupný dokladový materiál a vytvořit vyčerpávající obraz, v němž by byly stejnou měrou zastoupeny všechny jednotlivé stránky duchovní i hmotné kultury Velké Moravy, měla nová instalace vyzvednout a uchovat v divákově povědomí nejvýraznější díla tohoto okruhu, skutečné poklady minulosti našich národů. Nevystavovala se tedy velkomoravská naleziště, každé zvláště, ale pokusili jsme se zvýrazněním nejzajímavějších nálezů z různých lokalit podat celkový komplexní obraz nejstarší kultury předků Čechů a Slováků.

Před vchodem do výstavy byla umístěna mapa Evropy v 9. století a chronologický přehled nejdůležitějších událostí v dějinách Velké Moravy. Ve vstupním prostoru stál model archeologického výzkumu v Mikulčicích. První expozice, k níž se přicházelo po levé straně sálu, začínala nejdříve vysvětlením všech podmínek a příčin vzniku velkomoravské kultury od třetího století našeho letopočtu. Poprvé v historii zde byl vystavován celý soubor nálezů z knížecích hrobů ze Stráží. Další část expozice se týkala keramiky pražského typu a nálezů z období stěhování národů. Druhá expozice byla věnována kultuře avarského kmenového svazu, k divákovi zde promlouvaly nejen nálezy, ale i citáty z některých písemných pramenů, které jsme vystavovali ve formě faksimilií.

Hlavní část sálu, odlišená od úvodních a závěrečných expozic zvednutou podlahou, obsahovala vlastní kulturu Velké Moravy, tedy nálezy z 9. století. Přechodem k této hlavní části výstavy je expozice třetí, věnovaná počátkům slovanských hradíšť a jejich vývoji v předvelkomoravském období. Divák se v ní seznámil se společenskoekonomickými podmínkami vzniku hradíšť a velkomoravské státní organizace vůbec. Čtvrtá expozice pokračovala nastíněním stavu výrobních sil, jejichž úroveň byla hlavním předpokladem dalšího vývoje společnosti. Tato tematika, podpořená modelem železářských pecí v Želechovicích a hrnčířských pecí v Nitře-Lupce, zabírala celou zbývajících část levé strany sálu. Se čtvrtou expozicí souvisejí i nálezy, dokumentující úroveň běžných řemeslných prací ve staromoravském prostředí. Jde o velmi atraktivní nálezy dřevěných výrobků, nalezených ve starém korytě Moravy — člun, vědérka, vrše atd., které jsme umístili do středu výstavního prostoru.

Frontální část sálu jsme vyhradili výtvořím velkomoravského uměleckého řemesla, ozdobám, šperkům. V menší vitrine, vystupující z podlahy byly představeny doklady šperkařské výroby. Pravá stěna sálu byla věnována nadstavbovým jevům velkomoravské společnosti, vojenství, ideologii vládnoucí vrstvy, písemnictví politickému postavení a kulturním stykům Velké Moravy s okolními zeměmi. Poslední, desátá expozice, obsahovala nálezy z doby po pádu Velké Moravy. Tak se v době počátků Českého státu uzavírá vývoj, počínající na území ČSSR ve třetím století našeho letopočtu.

Hlavní architekt výstavy akad. arch. Bohumil Ullrich přizval ke spolupráci řadu dalších výtvarníků. Výsledkem bylo podle shodného mínění většiny návštěvníků velmi zdařilé výtvarné řešení celé výstavy.

Výstava vzbudila v Leningradě velký zájem. V době jejího trvání, od 5. 11. do 5. 12. 1971, ji navštívilo téměř 18 000 návštěvníků ze všech koutů SSSR i cizích turistů. Velký odborný význam mělo setkání archeologů na výstavě, spojené s diskusí o významu Velké Moravy, kterého se dne 16. 11. 1971 zúčastnili téměř všichni leningradští slavisté v čele s P. N. Trefjakovem, členem korespondentem AV SSSR a M. K. Kargerem, DrSc.

Po demontáži v Leningradě byla výstava přenesena počátkem roku 1972 do Moskvy a později i do Kyjeva.

Die Ausstellung „Grossmähren — Schätze aus der Vergangenheit der Tschechen und Slowaken“ in Leningrad. Am 5. November 1971 wurde im grossen Saal des Ethnographischen Museums der Völker der UdSSR die Ausstellung Grossmähren eröffnet. Im Rahmen des Kulturabkommens zwischen der ČSSR und der UdSSR veranstaltete die Ausstellung das Tschechische und das Slowakische Kulturministerium in Zusammenarbeit mit dem Westslowakischen und dem Südmährischen Nationalkreisausschuss. Die wissenschaftliche Garantie der Ausstellung übernahm die Tschechoslowakische Akademie der Wissenschaften. An den Vorbereitungsarbeiten für das Textbuch beteiligten sich eine Reihe unserer vorderen Fachleute, unter Leitung des wissenschaftlichen Hauptgaranten der Aktion, Herrn Univ. Prof. Dr. Josef Poulík, DrSc., o. Mitglied der ČSAV und Univ. Doz. Dr. B. Chropovský, DrSc. Fachberater für das slowakische Material war Frau Dr. M. Rejholcová, Fachberater für einige Karten und historische Quellen Herr Univ. Doz. Dr. L. E. Havlík, CSc. Aufgrund des idealen Ausstellungsentwurfes aus der Feder von Univ. Prof. Dr. J. Poulík bearbeitete das Textbuch der Ausstellung Herr Dr. Z. Klanica. Gleichzeitig hat man auch einen Katalog in russischer Sprache herausgegeben, dessen Autoren Univ. Prof. Dr. J. Poulík, Univ. Doz. Dr. L. E. Havlík, CSc., und Dr. Z. Klanica sind.

Das Grundmerkmal, durch welches sich die Leningrader Installation von allen bisher realisierten Ausstellungen Grossmährens im In- sowie im Ausland unterschied, sind gewisse Inhaltsveränderungen in der Gesamtkonzeption. Während das Ziel der vorherigen Expositionen jedwedes zugängliche Material zusammenzutragen und ein erschöpfendes Bild zu bringen war, in dem im gleichen

Masse alle einzelnen Aspekte der geistigen sowie der materiellen Kultur Grossmährens vertreten wären. Die neue Installation sollte im Bewusstsein des Zuschauers die ausdrucksvollsten Werke dieses Umkreises, die tatsächlichen Schätze der Vergangenheit unserer Völker hervorheben und erhalten. Man stellte also nicht die grossmährischen Fundorte, jeden gesondert aus, sondern wir versuchten mit der Betonung, der interessantesten Funde von verschiedenen Lokalitäten ein komplexes Gesamtbild der ältesten Kultur der Vorfahren der Tschechen und Slowaken zu bringen.

Vor dem Eingang der Ausstellung war die Landkarte Europas aus dem 9. Jahrhundert und eine chronologische Übersicht der wichtigsten Ereignisse in der Geschichte Grossmährens angebracht. Im Eingangsraum stand das Modell der archäologischen Grabung in Mikulčice. Die erste Exposition, zu der man auf der linken Seite des Saales gelangte, begann zuerst mit der Erklärung aller Bedingungen und Ursachen der Entstehung der grossmährischen Kultur vom dritten Jahrhundert unserer Zeitrechnung. Erstmals in der Historie war hier der ganze Fundkomplex aus den Fürstengräbern in Stráze ausgestellt. Der weitere Teil der Exposition betraf die Keramik vom Prager Typus und Funde aus der Völkerwanderungszeit. Die zweite Exposition hat man der Kultur des awarischen Stammesverbandes gewidmet, den Zuschauer sprachen hier nicht nur Funde, sondern auch Zitate aus einigen schriftlichen Quellen an, welche wir in Form von Faksimilen ausstellten.

Der Hauptteil des Saales, der sich von den einführenden und abschliessenden Expositionen durch einen erhobenen Fussboden unterschied, enthielt die eigentliche Kultur Grossmährens, also Funde aus dem 9. Jahrhundert. Als Übergang zu diesem Hauptteil der Ausstellung ist die dritte Exposition, den Anfängen der slawischen Burgwälle und ihrer Entwicklung im vorgrossmährischen Zeitabschnitt gewidmet. Der Zuschauer wurde hier mit den sozial-ökonomischen Bedingungen der Entstehung der Burgwälle und der grossmährischen Staatsorganisation überhaupt, bekannt gemacht. Die vierte Exposition setzte mit der Andeutung des Standes der Produktionskräfte fort, deren Niveau die Hauptvoraussetzung für die weitere Entwicklung der Gesellschaft war. Diese Thematik, unterstützt durch das Modell von Eisenverhüttungsöfen in Želechovice und Töpferöfen in Nitra-Lupka nahm den ganzen übrigen Teil der linken Saalseite ein. Mit der vierten Exposition hängen auch Funde zusammen, welche das Niveau der üblichen Handwerkerarbeiten im altmährischen Milicu dokumentieren. Es handelt sich um sehr attraktive Funde von Holzzeugnissen, welche im alten Flussbett der Morava gefunden wurden — Schiffe, Eimer, Fischreusen usw., die wir in der Mitte des Ausstellungsraumes anbrachten.

Den frontalen Teil des Saales behielten wir für Schöpfungen des grossmährischen Kunsthandwerkes, Zierate, Schmuck vor. In einer kleineren Vitrine, die aus dem Fussboden hervortrat, wurden Belege der Goldschmiedekunst präsentiert. Die rechte Wand des Saales wurde den Überbauerscheinungen der grossmährischen Gesellschaft, dem Heereswesen, der Ideologie der herrschenden Schicht, dem Schrifttum, der politischen Stellung und den kulturellen Beziehungen Grossmährens mit den umliegenden Ländern gewidmet. Die letzte zehnte Exposition enthielt Funde aus der Zeit nach dem Fall Grossmährens. So endet zur Zeit der Anfänge des Böhmisches Staates die Entwicklung, welche im Raume der ČSSR im dritten Jahrhundert unserer Zeitrechnung begann.

Der Hauptarchitekt der Ausstellung Akad. Arch. Bohumil Ullrich lud zur Zusammenarbeit eine Reihe weiterer bildender Künstler ein. Das Ergebnis war nach der übereinstimmenden Meinung der meisten Besucher eine sehr gelungene architektonisch-künstlerische Lösung der gesamten Ausstellung.

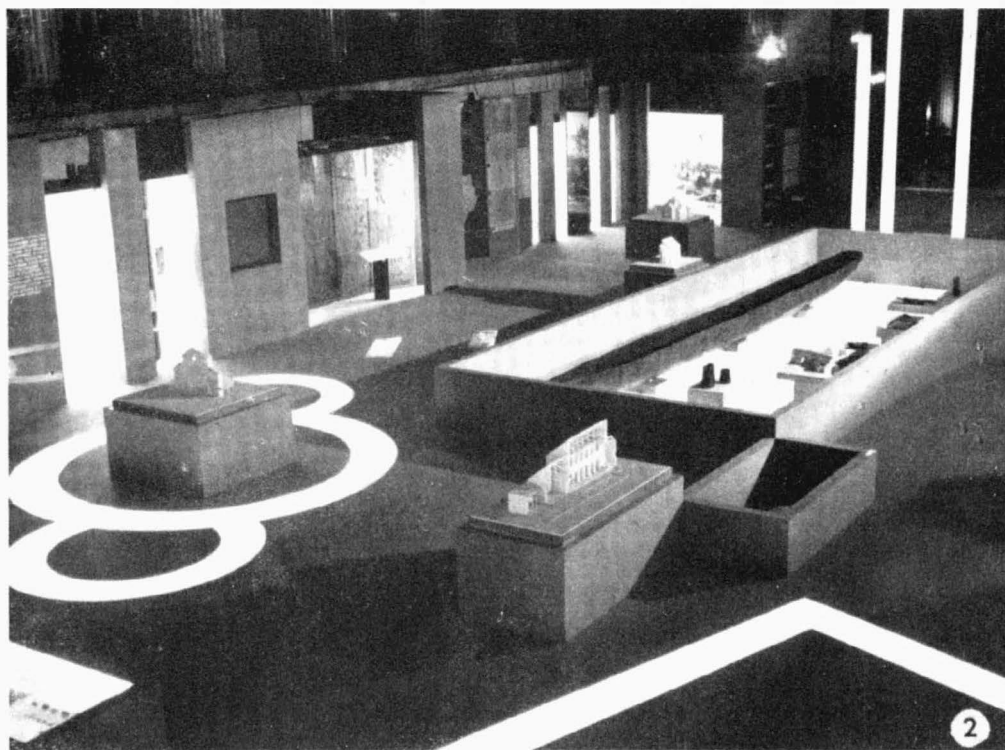
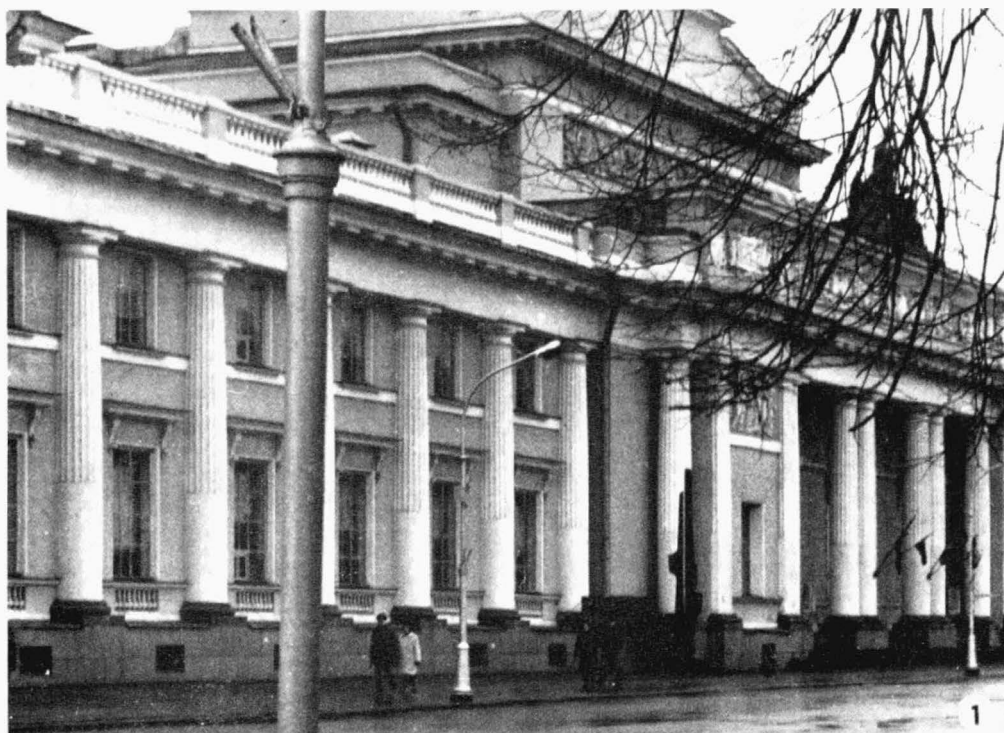
Die Ausstellung erweckte in Leningrad grosses Interesse. Während der Zeit ihrer Dauer vom 5. 11. bis 5. 12. 1971 besuchten sie fast 18000 Besucher aus allen Teilen der UdSSSR sowie fremde Touristen. Eine grosse wissenschaftliche Bedeutung hatte die Zusammenkunft von Archäologen auf der Ausstellung, verbunden mit einer Diskussion über die Bedeutung Grossmährens, an der sich am 16. 11. 1971 fast alle Leningrader Slawisten, an der Spitze mit P. N. Trefjakov, korrespondierendes Mitglied der AW UdSSSR und M. K. Karger, DrSc., beteiligten.

Nach der Demontage in Leningrad wurde die Ausstellung zu Beginn des Jahres 1972 nach Moskau und später auch nach Kyjev übertragen.

POZNÁMKY K PRÁCI S ROSTLINNÝMI ZBYTKY PŘI ARCHEOLOGICKÉM VÝZKUMU

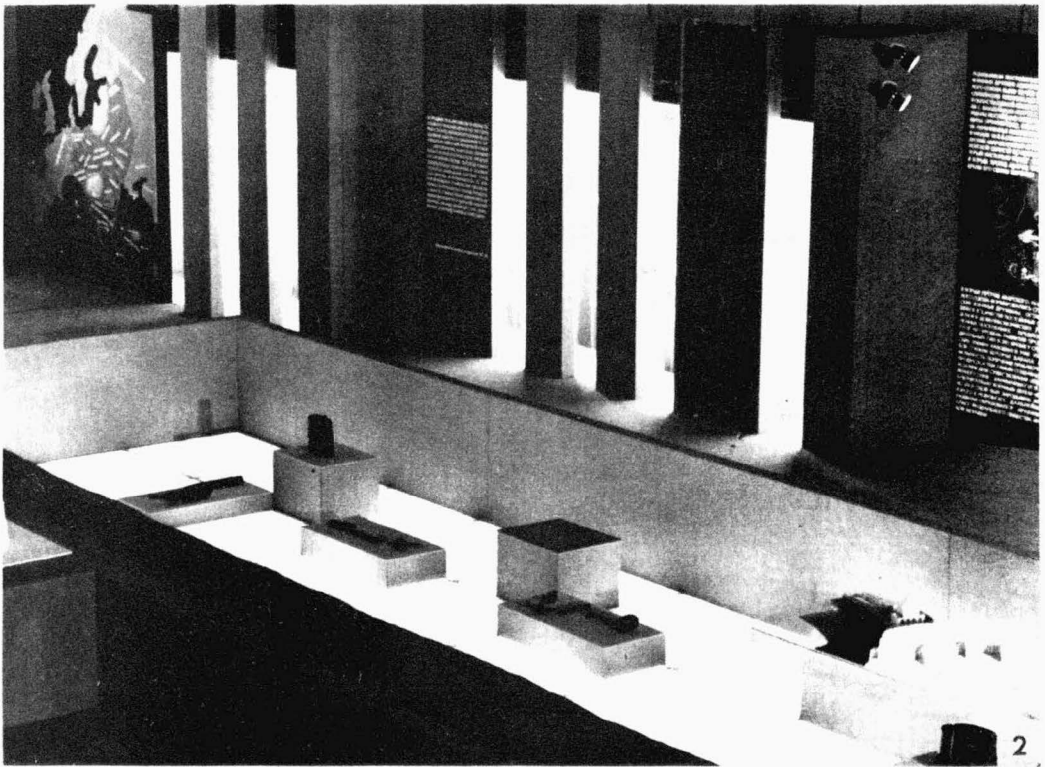
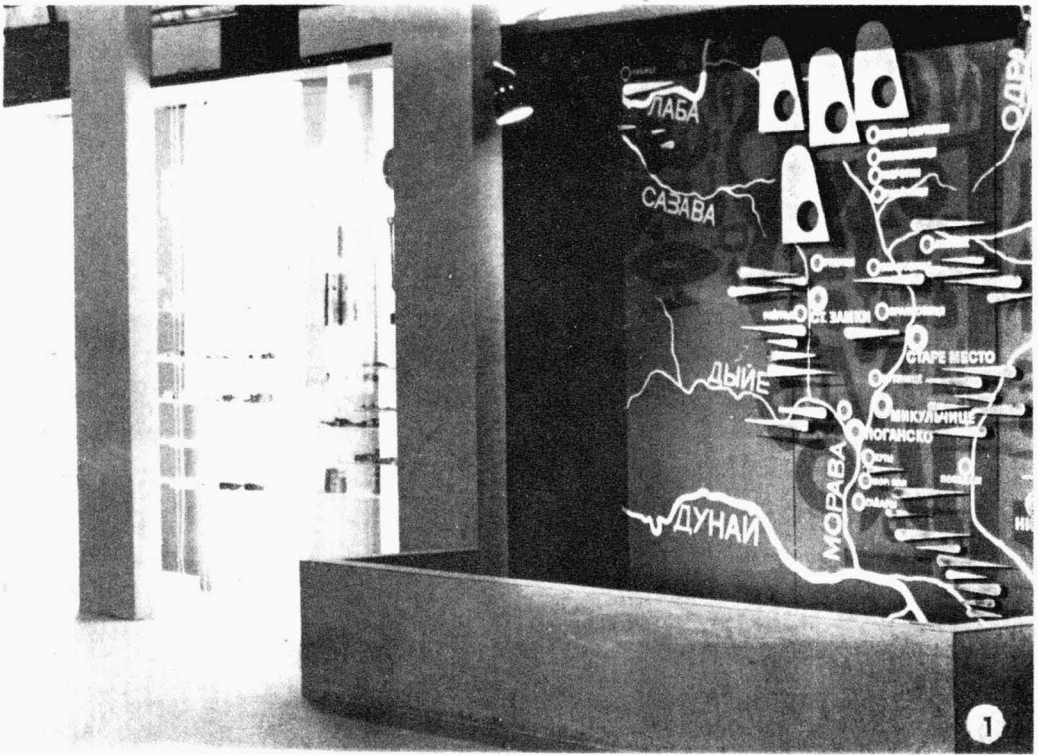
EMANUEL OPRAVIL, Geografický ústav ČSAV, Opava

Metodické pokyny k tomu, jak zacházet s rostlinnými zbytky nalézányými při archeologických výzkumech, byly nejdoudu zveřejněny (Dohnal 1959, Opravil 1961, 1965). Přesto se ale mnozí archeologové opět vyptávají, jak zacházet s materiálem rostlinného původu a opět k analýze zasílají nevhodně ošetřené zásilky. Proto v rámci spolupráce pokládám za vhodné zveřejnit na tomto místě pro osvěžení a doplnění metodiky zacházení se zbytky rostlinného původu několik stručných pokynů. Jedná se vlastně u nalezených rostlinných zbytků o zajištění optimálních podmínek pro jejich

Tab. 113

Výstava „Velká Morava — poklady minulosti Čechů a Slováků“ v Leningradě. 1 Státní muzeum etnografie národů SSSR v Leningradě, místo konání výstavy; 2 celkový pohled na instalaci výstavy v Mramorovém sále. — Ausstellung „Grossmähren — Schätze aus der Vergangenheit der Tschechen und Slowaken“ in Leningrad. 1 Staatliches Museum der Ethnographie der Völker der UdSSR in Leningrad. Ort der Ausstellungsaufführung; 2 Gesamtanblick auf die Ausstellungsinstallation im Marmorsaal.

Tab. 114

Výstava „Velká Morava — poklady minulosti Čechů a Slováků“ v Leningradě. Detailní pohled na instalaci výstavy. —
 Ausstellung „Grossmähren — Schätze aus der Vergangenheit der Tschechen und Slowaken“ in Leningrad. Detailauf-
 nahmen von der Ausstellungsinstallation.

PŘEHLED VÝZKUMŮ 1971

Vydává: Archeologický ústav ČSAV v Brně, sady Osvobození 17/19

Odpovědný redaktor: Akademik Josef Poulík

Redaktoři: Dr. A. Medunová, dr. J. Meduna, dr. J. Říhovský

Překlady: Dr. R. Tichý, E. Tichá

Kresby: Doc. dr. B. Klíma, M. Bálek, S. Janák, A. Životská

Na titulní obálce: Nádobka z eneolitického sídliště v Brně-Lískovci

Tiskem: Grafia, n. p., Brno, provozovna 04, Gottwaldova 21

Vydáno jako rukopis — 450 kusů — neprodejné